

A. Sova: Ještě jednou se vrátíme

Pan Sova podává v přítomné sbírce výbor veršů, které tvoří přechod od počátečního stadia jeho rozvoje, jak je charakterisováno prvními sbírkami jeho, *Realistickými slokami*, *Květy intimních nálad* a *Soucitem a vzdorem*, k vrcholnému, symbolicky pathetickému a visionářsky revoltnímu, jak se vztyčilo v knize *Vybouřených smulků*.

Sova začal realistickými genry, impresionistickými krajinami a sensitivní intimní lyrikou, kterou z počátku trochu programově a úmyslně držel v jisté střízlivé denní šedi. Byl to nepřímý vliv literárního realismu, který se tehdy u nás s různých stran propagoval a v mělkém nepochopení a zneuznání samého jádra a základu umění a poesie žádal všude především tu jistou negativnou ctnost, která je výborná v občanském životě, ale zhoubná v umění: *střízlivost*. První knihy Sovovy byly trochu tísněny tím šedým popelavým vzduchem, který tehdy ležel na našem uměleckém životě a vypíjel každou fanfáru barev, kolorit stylu, odvážný, experimentově lačný a dychtivý puls umělecké touhy, var temperamentu a vítěznou dálku perspektiv.

Tak se stalo, že ze sensitivního, v nejjemnějších vibracích rozechvěného, přemetného, horečného a exaltovaného temperamentu páně Sovova dostalo se do prvních knih jeho dost málo, sotva více než nápověděla první intonace. Ta byla patrná zvlášť v delikátním verši, který chytal nejjemnější náladové přechody a odstíny, polostíny dojmů. Byl to verš neobyčejně lehce a opojně dechnutý, pružný a teskně, melodicky zamlžený: zvláštní su-

gestivní atmosféra důvěrného psychického kouzla vyzářovala již tehdy z nejlepších jeho veršů.

Ve „Vybouřených smutcích“ našel teprve Sova svůj plný hrudní tón: to je plný bouřný zpěv varhan. Pasivní dráždivá sensitivnost — jak často bývá — stupňovala se tu v útočnou, bojovnou dispoici, v zapálený, hněvivý „pathos distance“, abych užil termínu Nietzscheho. Verš stal se širší, rozpjatější, svalnatější — chytá v zkratkách veliké obzory, kupí na sebe dojmy, rozlívá se vášnivými výbuchy. Starý, křehký, melodický a ciselovaný, pevně sevřený verš dřívějšího období nedovedl patrně do sebe pojmout bouřný vzkypělý obsah nových idejí zřejmě ethicky anarchistických, nových snů o obrození lidské společnosti a skonu shnilých, přezrálých dnešních forem, ani zoufalých protestů proti bídě změleného života. Odtud je *volný verš* ve většině případů jen logickým důsledkem. Je právě psychicky a vnitřně podmíněn tekutým, rozžhaveným, nezduhlým ještě obsahem, novými, vášnivými, pevných tvarů postrádajícími, amorfními city a názory, jež vyslovuje a pod nimiž puká starý, pevný kadlub matematicky přesné a vymezené veršové techniky.

V poslední knize, alespoň v první její části, nadepsané „Ještě jednou se vrátíme“, je ještě řada čísel staré faktury veršové, ale uvolněnější již přece a ne tak pevně skuté. Básník je tu již na přechodu k novým útvarům, všude lze cítit, jak prodlouženým, vášnivým vibracím nálady a dojmu brání tuhý, přesný a plný rým, jak básník leckde podává jen smyté stínové echo zvukové, které odpovídá jeho měkkému, snivému impresionismu, jenž snese co nejméně abstraktní logické rétoriky.

Tento první cyklus nové knihy Sovovy je velmi rozmanitý: krajiny, lyrika nesmírně spontánní, až písní se blížící, visionářské meditace i pohádkové fantastické improvizace, sociální genre i nejčistší esence snu a touhy. Ale všem číslům je vlastní *ryze básnický a jen básnický názor*, kterému jde o rytmický, hudební postřeh věci a života, o ten metafysický úžas a hrůzu bytí, o to

vidět a cítit nově temnou, silnou a krásnou podstatu života . . . cítit absolutně, pouze silně, bez každé tendence vnější a sociální. Jsou to hody dojmů a nálad, všecko vyvoláno jen pro kouzlo chvíle a krásu malby. Bohatý, nově a silně viděný detail je interpretován všude s psychologickou finesou, nevtíravě, diskretně, ztlumeně a tiše. Jsou tu některá čísla, vyhraná na stříbrných strunách, jakoby dechnutá do mlhy, všecko roztaveno v hudbu a stesk, kde za slovy plazí se jako stíny jich duchové resonance. Platí to ku př. o tom kouzelném *Naivním rozhovoru*, kde nejprostšími prostředky napovězeny jsou celé škály intensivních citů, o *Náladě* (str. 28), tak průhledné, tiché a sevřené jako lítost, o *Osamocení*, kolem něhož ztrnulo opravdu až dráždivé ticho bolesti a zhnusení životem, o pohádkově snivé *Princezně Lyoleji* (v níž je však zřejmý vliv Ed. Poea) a j.

Jedno je zejména ve většině těchto čísel patrné: to opravdové, vášnivé hledání a cítění ticha a samoty. Krajiny Sovovy nejsou docela nic parádní turistická čísla . . . jste tu vysoko na horách nebo daleko v opuštěných horských lesích a močálech, v zamklé, zasmušilé, potměšilé a nedotknuté přírodě. Cítíte z těch všech čísel, že na dráhu je opravdu několik hodin nebo mil cesty. Zvláštní žárlivý chlad samoty, jak ji jen dovede vzývat moderním, otráveným velkoměstem zprahlé srdce, leží na všech a podmalovává je takovým teskným, zjitřeným psychickým pozadím. Duchové ticho je někde takové, že domníváte se slyšet tep vlastní krve. V tom je katexochen moderní rys, neznámý člověku minulých prostších věků. Jen horečné, společností a životem zhnusené a rozjitřené duše dovedou tak vášnivě hledat samotu jako zraněné zvíře, chystající se k umírání. —

Zasněný flirt je psychologická drobotina jemně zkombinovaná.

Druhý díl knihy tvoří nová serie *Vybouřených smutků* a *Skizzy k nim*. Tomuto dílu vadí nejprve, že značné množství jeho čísel jsou opravdu jen skizzy, fragmenty, nejasná torsa. Cítíte, že leccos je improvisováno pod dojmem podráždění a hněvu a že

utkvěl na tom zakalený jich dým: dojem nevykvasil se a neposvětil umělecky, zůstala grimasa, zadrhlý výkřik, přestřižený epigram. Inspirace většiny básní tohoto oddílu je sociální, revoluční a reformní, a vyslovena je často vášnivě a mohutně. Nejsou to ve většině případů abstraktní programy a pojmy, které jsou dány do veršů, je to mohutný temný var krve, bolesti a úzkosti duše, silný víchř rozhorlení a přesvědčení. Přesto nepodařilo se však všude přemoci ani takovému talentu, jako je Sova, překážky a vady, které jsou již dány samým pojmem poesie programové a tendenční. Třeba programovost a tendence ta byla sebe hodnotnější a ideově cenná, třeba myšlenkový pathos byl živý a upřímný — přece vězí již v samých sujetech jistá abstraktní alegorisace a jistá deklamační tradice, kterou neroztaví a nepřekoná ani prudký vniterní žár. A tak setkáváme se tu s básněmi, které mají místa trochu filosoficky nebo politicky programová a v nichž několik abstrakcí s velkými začátečními písmenami se dialekticky splétá a potírá. Je skoro nemožno v takovéhoto thematech vyhnout se rétorice, třeba byla nová a temperamentní. Kde se však vzdal autor filosofujícího polemizátorství a podal pouhopouhou, silně cítěnou emoci nitra, paroxysmus bolesti, kde vyrazil ston zraněného srdce, dusícího se v marnosti hoře a touhy, tak v *Resignaci*, *Písni úzkosti*, *Ještě jsou orlí . . .*, *Černé písní*, podal silná, sevřená, umělecky sporá čísla. Zde není žádné abstraktnosti, žádných teorií, a proto také žádné rétoriky: všecko pravda bolesti a utrpení.

Dialogisovaná scéna *Mecenáš* je hořká satira, silně cítěná a silně vyslovená.

Těžiště knihy je však po mém názoru v posledním oddílu: *Údolí nového království*. Zase poesie ideová, ale bez abstraktních tvrdostí a schemat, roztavená v ryze vniterné a náladové, citové a jímavé vyzáření. Zde je *idea* jen prodlouženou emoci, není rozporu mezi nimi, podpírají se a silí vzájemně. Všecko, co bylo abruptní a křečovitě, zcelilo se a zharmonisovalo v tomto oddílu, a právě tím úžasně zesílilo. Ukazuje se znovu, že síla a jemnost

se nevyklučují, naopak: kryjí. Zvláště dvě delší básně *Údolí nového království* a *Když vládla Duše* jsou pevný, jako duha krásně klenutý oblouk mostů do nových ethických a kulturních světů. Zvláštní slunný, slavný a plný dech nese tato silná, pravdou a krásou pokojná čísla; hybné, plesné, daktyly nesené verše nalévají se plně a bezpečně jako zelené pahorky radosti: z každého z nich obzírá se sladká linie lákavých obzorů.

V několika číslech našel básník tu lehkou pokojnou notu radosti, vnitřní plnosti a zralé rozkoše duševní, která je tak vzácnou v poesii dneška. Čísla jako *Studny Nadějí*, *Balada o Radosti*, *Zkonejšení*, *Píseň* jsou taneční verše, plápolající jako bílé bezdýmné ohně v řídkém, čistém, průhledném horském vzduchu. Všecko je tu očištěno od trýzně tíhy a bolesti, je prosto hmoty a zákonů jejich, tančí a zpívá na nejlehčích špičkách, dotýkajíc se sotva země. Jen jediný doklad:

Já k studnám v hájích Nadějí šel pít,
hvězd blednoucích tam hasnul zrána třpyt,
po stromech řídkých sklouzal, po větších,
hrdličky lkaly v echo kroků mých.

Na stezkách klikatých v nesmírnou dál
tisíce bytostí jsem potkával,
jež vracely se z hájů Nadějí,
v jich dlaních ještě plno krůpějí.

A králové a bídní, zástup žen,
dívenky drobné s ňadry princezen. —
Všem oči novým kouzlem hořely,
rtý všech se ještě třásly pocely . . .

Významné je, že právě v těchto umělecky a básnicky nejhodnotnějších číslech vrací se básník k *staré, pevné, zavřené technice veršové*. Zde, kde je všecko vykvašeno v nejčistší a nejryzejší linie, kde hudba srdce bije jasně a pevně a rytmuje fluktuaci představ a obrazů, — zde dostavil se sám sebou, nutně a logicky, pevný, sevřený, vyhráňený tvar, průhledný a zákonný. Jakmile se překonává chaos ideový a racionalistická tendence, jak-

mile se poesie vrací od abstraktních a složitých myšlenkových procesů nebo křečovitého rozdráždění citového k svému základu a svojí podstatě, k tanci instinktů a plnosti vnitřního bezvědomého života, nalézá se hned pevný rytmický, zákonný tok sám sebou. Čím více bude p. Sova překonávat svého racionalistického démona, svého démona hloubavé logiky a programové tendence, tím bližší bude rytmické pevnosti, lehkosti a zpěvnosti, již plují oblaka, lámou se vlny, rostou i vadnou květiny . . .

Neříkám tím, že volný verš p. Sovův je umělecky nezajímavý nebo pochybený. Ve většině případů má naopak svůj dobrý vnitřní důvod: ideové výpady, myšlenkový var přítomnosti, nejisté a vášnivé touhy budoucích hromadných citů, ten celý zviřený svět rodícího se, přechodného ovzduší, ty soumravné, nepevně rýsované sociální vise budoucnosti nelze sevřít do pevných úzkých tvarů jako nelze do tuhých linií semknout jízdu mračen a tok stínů. Jen tam, kde je docela amorfní, kde na sebe nakupené abstraktní představy a polemizátorská, místy až novinářská výmluvnost nedají vzniknouti jednotným, pravidelně se vracejícím rytmickým členům (daktylům), dovolil bych si pochybovat, že je tu jiná mez mezi poesii a prosou než — typografická úprava. (*Při přečtení zprávy filantropických dam ku př.*). Na štěstí je takových pasáží ve sbírce p. Sovově jen několik málo.

Za umělecký *faux pas* pokládám také několik *nerýmovaných* sonetů v této knize. Sonet je umělecké bijou, vybroušené a vypracované do poslední fasety: tato propracovanost, členitost, stavba je právě jeho *raison d'être*, v nich je jeho půvab pro oko, ucho i ducha. Je to plod staré vysoké poetické kultury, a nemá-li ztratit úplně svůj smysl, musí být přísně stilově ovládnán. Tato jemně broušená křišťálová sklenice pojme sotva rozvášněný, pathetický, invektivní překypělý obsah, který do ní někde nalévá p. Sova. Proto nezachoval nejčastěji autor v sonetu nic než ryze vnější schema známých dvou čtyřverší a dvou trojverší. Ale vnitřní, logická stavba, dialektické členění ideje,

ornamentální kresba a rozvětvení náladové, všechen kompoziční ráz schází úplně. Básník namítne snad, že tato ciselovanost je mu malicherná a neodpovídá jeho ideovému nazírání na poesii. Ale jaký umělecký smysl má pak justament — čtrnácti řádků?

Zato poslední meditativní rapsodie *Příchod proroků* je umělecky celý Sova. To je sociálně ethická poesie, vášnivě oživující davy a stavící proti nim věčnou samotu a cizotu duše, nitra a ideje. Všecko ryto silnou, uchvátanou, drásavou jehlou na zjitřené tmě — kus Klingera a kus Sattlera ve verši.

Problém malého národa¹

O české literatuře a umění

Work and despair not! Carlyle

1

Posledními výstavami našich malířů a plastiků, příslušníků téměř výhradně mladší a nejmladší generace — Úprky, Hudečka, Slavička a svěží skupiny umělecké, která vystupuje společně ve spolku Manes —, obrátila se pozornost Vídně, která se jinak pravidelně zabývala jen našimi snahami politickými, aspoň na chvíli k naší více vnitřní a méně efemerní činnosti. Tato pozornost se bude jistě ještě stupňovat založením *galerie pro moderní malbu, plastiku a architekturu v Praze*, podníceným v posledních dnech přímo císařem.

Ostatně není spravedlivé kritické hodnocení se strany německé publicistiky, jak se ho nedávno dostalo českému výtvarnému umění, nijak nové: vzpomeňme jen sympatických, hluboko pronikajících posudků naší hudby — u příležitosti provedení různých hudebních děl takového Smetany, Dvořáka nebo Fibicha —, jež zde byla přece přijata a komentována s vřelými pocity zadostiučinění. Co se jindy u nás zdálo sotva myslitelné, stalo se přece: v nedávno uplynulých dnech se mohlo čísti v našich denních listech v předních sloupcích, rezervovaných jinak nacionálnímu paladiu „vysokých“ a „nejvyšších“ politických úvah, také jednou něco o českých uměleckých a kulturních snahách. A k tomu ještě div nad všechny největší: zesílily také hlasy, které chtěly opět jednou vystoupiti proti jednostrannosti našeho politického l'artpourl'artismu, našeho čistě

1 - Přeloženo vydavatelem z vídeňské Die Zeit. (E. M.)